Kadınların Gündelik Hayattaki Kentsel Mekân Deneyimleri: Hanımlar Lokali Örneği

İlkim Tuğçe BİTER YERLİKAYA [*]

Özet

Bu çalışmanın amacı, kadınların gündelik hayatın deneyimlendiği ve toplumsal cinsiyet farklılıklarının göz ardı edilerek şekillendiği kent yaşamına katılımlarını, Hanımlar Lokali olarak isimlendirilen kentsel mekân üzerinden değerlendirmektir. Bu doğrultuda belediyeler tarafından hizmete sunulan Hanımlar Lokali aracılığıyla kadınlar, kendilerine ait bir zaman yaratırken aynı zamanda özel alandan dışarı çıkarak kamusal bir mekân içerisinde kendilerini ifade etme fırsatı bulmaktadır. Öte yandan patriyarkanın kadınları kamusal kentsel mekanlardan dışlamasına karşılık lokallerin sadece kadınlara mahsus olması, kadınların kent mekanlarını kullanımlarında ataerkil pazarlığın mevcudiyetine işaret etmektedir. Başka bir deyişle, kadınların kente katılımları, ancak kendilerine mahsus mekanları kullandıkları sürece gerçekleşmektedir. Yanı sıra, lokallerdeki hizmetlerin büyük çoğunluğunun toplumsal cinsiyet stereotiplerini yeniden üretmesi, kadınların özel alandaki gündelik hayat pratiklerinin bir anlamda lokallere taşındığını göstermektedir. Bu bağlamda Hanımlar Lokali'ni, özel alan ile kamusal alan arasındaki keskin ayrıma karşılık iki alan arasındaki geçişkenliğe işaret eden ve bu şekilde hem içeride hem dışarıda olmayı sağlayan kentsel bir mekân olarak nitelendirmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Kent, Kamusal Alan, Özel Alan, Hanımlar Lokali, Toplumsal Cinsiyet.

Urban Space Experiences of Women in Daily Life: The Example of Ladies Centre

Abstract

The aim of this study is to evaluate women's participation in urban life, where daily life is experienced and shaped by ignoring gender differences, through the urban space called Ladies Centre. In this direction, through the Ladies Centre, which is put into service by the municipalities, women create a time of their own and at the same time find the

[*] Hacettepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi Doktora Öğrencisi, Ankara, Türkiye, ilkimtugcebiter@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0928-1526.

Makale Gönderim Tarihi: 22.10.2022
Makale Kabul Tarihi: 28.07.2023

opportunity to express themselves in a public space by stepping out of the private space. On the other hand, although patriarchy excludes women from public urban spaces, the fact that centres are exclusively for women indicates the existence of patriarchal bargaining in women's use of urban spaces. In other words, women's participation in the city takes place only as long as they use their own spaces. In addition, the fact that most of the services in the centres reproduce gender stereotypes shows that the daily life practices of women in the private sphere are in a sense carried to the centres. In this context, it is possible to characterize the Ladies Centre as an urban space that points to the transition between the two spaces as opposed to the sharp separation between the private and public spaces, and thus enables being both inside and outside.

Key Words: The City, Public Space, Private Space, Ladies Centre, Gender.

Giriş

Bu çalışma, toplumsal cinsiyetin bir analiz birimi olarak dikkate alınmadığı ve ataerkil değerlerin mekânsal perspektifte somutlaştığı kent coğrafyasında, kadınların gündelik hayat içerisinde kamusal mekanları nasıl tecrübe ettiklerine odaklanmakta ve kamusal bir mekân olan Hanımlar Lokali aracılığıyla ilişkisel bir kent ve toplumsal cinsiyet kavrayışının geliştirilmesini amaçlamaktadır. Yerel yönetimler özelinde belediyeler tarafından hizmete sunulan Hanımlar Lokali, çeşitli el becerileri ve hobiler edinme gibi faaliyetlerin yanı sıra kadınların ev ve yakın çevresi (mahalle, semt, sokak) dışında da sosyalleşmelerine imkân sağlamakta ve kadınların sosyal, kültürel, ekonomik ve eğitsel bakımdan desteklenip güçlendirilmesini amaçlamaktadır. Kısıtlı kamusal mekân deneyimleri göz önüne alındığında, kadınların kente katılımlarını teşvik etmesi ve kentteki görünürlüklerinin artırması açısından Hanımlar Lokali'nin önemli bir belediye hizmeti olduğu düşünülmektedir.

Kentler tarım dışı üretimin yapıldığı, nüfus açısından belirli büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varan ve modernleşme sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkan mekanlar olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1996: 35). Bunun yanı sıra özgürlüklerin, yeni değer ve tutumların, kültürel çeşitlenmenin ve melezleşmenin mekanları olarak da ifade edilmektedir. Kent çalışmalarına ilişkin literatürde kentsel mekâna dair farklı yaklaşımların olduğu görülmektedir. Örneğin 20. yüzyılın ilk çeyreğinde kent çalışmalarında belirleyici olan Chicago Okulu yaklaşımı, kentsel mekânı olabildiğince nötr, soyut, nesnel, toplumsal ilişkilerden ve iktidar pratiğinden özerk bir şekilde ele almıştır (Keskinok: 1997, 13-15). Kentin mutlak bir mekân olarak kavramsallaştırılması, özellikle 1970li yıllarla birlikte Marksist kent kuramcıları tarafından eleştirilmiştir. Marksist yaklaşım, üretim ilişkilerini merkeze alarak kenti kavramsallaştırmış ve iktidar, politika ve toplumsal süreçlerden bağımsız bir kentsel mekân tasavvuruna karşı eleştirel bir perspektif geliştirmiştir. Bu bağlamda kent, statik bir mekân olmanın ötesinde üretim ilişkileri tarafından dönüştürülen ve toplumsal olarak üretilen

dinamik yapısı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Dolayısıyla kenti, kapitalist gelişmenin öznesi olarak ele alan Marksist perspektif, kentsel mekâna canlı bir paradigmatik çerçeve kazandırmıştır.

Öte yandan, kentin politik ve toplumsal süreçlerle ilişkisel bir biçimde analiz edilmesi kent literatürü için ufuk açıcı nitelikteyken, bu süreçlerde toplumsal cinsiyet ilişkilerinin göz ardı edilmesi kent kuramlarına feminist bir itirazın doğmasına neden olmuştur. Marksist yaklaşımın toplumsal cinsiyet faktörünü dışarda bırakan kent perspektifini eleştiren feminist kuramcılar, kente ve kentsel süreçlere toplumsal cinsiyet kavramının bir analiz birimi olarak dahil edilmesini savunmuştur. Bu kapsamda kentsel yaşamın toplumsal cinsiyet farklılıklarına duyarsız olması ve kentle ilgili kararların çoğunlukla erkekler tarafından alınması sebebiyle kentin erkek bakış açısına göre biçimlendiğine, bu anlayışla kadınların kentsel mekanları kullanımının sınırlandığına ve kente dair karar alma süreçlerinden dışladıklarına dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla, Marksist kentbilimci Henri Lefebvre (1968/1996) tarafından geliştirilen ve kentte yaşayanların içinde bulundukları kent mekanını kullanma ve değiştirme hakkı olarak tanımlanan kent hakkı kavramı, kadınları dışarıda bırakacak şekilde düzenlenmiştir. Kadınlar, kentsel mekanları kullanmaktan ve gereksinimlerine göre onu değiştirip yeniden biçimlendirmekten mahrum bırakılmaktadır. Kent hakkının eril niteliği ve kamusal alan-özel alan ayrımında kadınların özel alan içerisinde konumlanmaları, kent yaşamını deneyimlemelerinde önemli bir kısıtlılık yaratmaktadır. Bu mekânsal kısıtlılığa, kadınların hane içinde gerçekleştirmekle yükümlü oldukları ev işleri ve bakım hizmetleri, ataerkil kültürün yasaklarıyla birleşen yoksulluk, dine ve geleneğe dayalı ahlak anlayışları gibi faktörler etki etmektedir. Bu durum kadınlar için, kentin özgürleştirici yanından ziyade hapsedici yanını öne çıkarmakta ve kentin tamamından ziyade sadece belirli bölümlerine erişimlerini mümkün kılmaktadır.

Kente dair kısıtlı erişimleri dikkate alındığında, kadınların Hanımlar Lokali isimli kentsel mekâna katılımlarını mevcut baskılara karşı bir tür direniş olarak yorumlamak mümkündür. Hanımlar Lokali örneğinde kadınlar, kendilerine ait bir zaman yaratırken aynı zamanda özel alandan/evden dışarı çıkarak kamusal bir mekân içerisinde kendilerini ifade etme fırsatı bulmaktadır. Bu şekilde Hanımlar Lokali'ni, kamusal mekanlardan dışlanarak özel alan içerisinde kısıtlanan kadınların kentsel yaşama katılımlarında olumlu bir etken olarak görmek mümkündür. Öte yandan, lokallerin yalnızca kadınlara mahsus olması, kadınların kentsel kamusal alana katılımlarının belirli koşullar dahilinde gerçekleştiğini göstermektedir. Başka bir deyişle, kadınların kentsel yaşama katılarak içeriden dışarıya açılmaları, ancak daha fazla kapanmaları ile mümkün olmaktadır. Dolayısıyla kadınların lokallerle ilişkisindeki hem güçlendirici hem kısıtlayıcı etkilerin anlaşılması, kente katılım konusunun geniş bir perspektiften ele alınması açısından son derece önemlidir.

Bu doğrultuda makalede ilk olarak, ilişkisel mekân kavrayışı bağlamında kent ile toplumsal cinsiyet değişkeni arasındaki ilişki ele alınacaktır. Söz konusu ilişkisellik kadınların kentteki tutumlarının, davranışlarının ve hareket alanlarının zamansal/mekânsal sınırlılıklarını açıklamaya olanak sağlayan bir çerçeve sunmaktadır. Başka bir deyişle, kentsel mekânın cinsiyetle ilişkili olarak toplumsal inşasına odaklanmak, kadın ve erkeğin kentsel mekanları farklı biçimlerde nasıl deneyimlediklerinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Daha sonra makalede, cinsiyetlendirilmiş mekân temsilleri incelenecektir. Cinsiyetlendirilmiş mekân, toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki kamusal ve özel alan karşıtlığının mekânsal bağlamdaki yansıması olarak ifade edilebilmektedir (Dural ve Meşe, 2021: 145). Cinsiyetlendirilmiş mekânın en yaygın temsili, egemen bir kamusal erkek üretim mekânı olan kent ile ikincil bir konumda özel alanda kadın yeniden üretim mekânı olan evi kapsayan karşıt ve hiyerarşik bir yapı niteliğindeki ayrı alanlar paradigmasıdır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet ve mekân ilişkisi çerçevesinde kadınların kentteki görünürlükleri ve kente katılımlarının değerlendirilmesi için özel alan/ev ve kamusal alan/kent şeklindeki cinsiyetlendirilmiş mekanların analiz edilmesi gerekmektedir. Yanı sıra, makalenin üçüncü bölümünde çalışmanın odak noktasını oluşturan Hanımlar Lokali isimli kentsel mekân değerlendirilecektir. Hanımlar Lokali, Türkiye'de birçok belediye[1] tarafından kentsel hizmet olarak kadınlara sunulsa da makale kapsamına yalnızca Ankara Büyükşehir Belediyesi dahil edilmiştir. Diğer belediyelere kıyasla Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin Hanımlar Lokali hizmeti uzun yıllara dayanan bir geçmişe, daha kurumsal bir yapıya ve bilinebilirliğe sahip olması nedeniyle tercih edilmiştir. Ayrıca Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin lokallere dair benimsediği yenilikçi vizyon da konuya farklı bir perspektif getirmesi açısından önemli bulunmuştur.

1. Toplumsal Cinsiyet ve Mekân İlişkiselliği: Eril Kente Feminist İtirazlar[2]

Kent çalışmaları literatürüne hâkim olan eril kent kavrayışı, kente dair feminist itirazların doğmasına neden olmuştur. Feminist kuramcılar, kentsel mekânın politik süreçlerden bağımsız olmayan toplumsal bir ürün olduğu savını geliştirerek ilişkisel mekân yaklaşımını merkeze almıştır. Buna göre, toplumsal yapılar ve ilişkiler, mekânın anlamlandırılmasına etki ederken mekân da toplumsal olanı anlamlandırma biçimlerini etkilemektedir. Dolayısıyla mekân, fiziksel bir yer olmanın ötesinde çeşitli düzenlemeler aracılığıyla belirli toplumsal ilişkileri ve iktidar biçimlerini oluşturan ya da bunları pekiştiren bir araç olması

[1] Hanımlar Lokali hizmeti veren diğer belediyeler: Konya Büyükşehir Belediyesi, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Afyon Belediyesi, Kütahya Belediyesi, Antakya Belediyesi, Gaziantep/Şehitkamil Belediyesi, Manisa/Yunusemre Belediyesi.

[2] Bkz: Selda Tuncer (2012) "Beşerî Coğrafyaya Feminist İtirazlar," Fe Dergi 4, Sayı 1, s. 79-90.

sebebiyle ilişkisel olarak değerlendirilmiştir. Doreen Massey (1994: 2), mekânsal olanın toplumsal ilişkiler olduğunu söylerken, John Urry de (1999: 97) farklı merkezler, ana ulaşım yolları ve benzeri yapıların yalnızca belirli bir mekânsal öğe ve insan etkinliklerinin dışsal belirleyicileri olmadığını; aksine bunların bizatihi toplumsal olduklarını ve toplumsal açıdan üretildiklerini vurgulamıştır. Bu noktada toplumsal ilişkiler bütünü içerisinde önemli bir değişken olan toplumsal cinsiyet, ilişkisel mekân kavrayışına dahil edilmiştir. Mekânın toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında nasıl deneyimlendiğine dair kuramsal bir tartışma yürüten feminist araştırmacılar, mekân ile toplumsal cinsiyet ilişkileri arasındaki karşılıklı etkileşimi vurgulamıştır. Bir taraftan mekânın oluşumunda toplumsal cinsiyet ilişkileri önemli bir rol oynarken diğer taraftan kadınlık ve erkeklik kategorileri mekâna göre şekillenmekte ve değişmektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ve mekânın karşılıklı olarak birbirlerini inşa eden, çeşitlenip farklılaşan ve birbirlerinden bağımsız biçimde ele alınmaları mümkün olmayan toplumsal süreçler olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Lordoğdu, 2018: 16).

Mekânın ilişkiselliği ve dinamik yapısı toplumsal cinsiyet perspektifiyle birlikte ele alındığında mekânın yalnızca cinsiyetlendirilmediğine, aynı zamanda cinsiyetin inşa edilme biçimlerini etkilediğine dikkat çekilmektedir. Özellikle toplumsal cinsiyet ve mekân arasındaki ilişkiye odaklanan feminist coğrafya çalışmaları, erkeklere ait olan ve onlar tarafından deneyimlenen mekanların coğrafi bilgi üretiminde merkeze alınarak kadın deneyimlerinin dışlanmasına karşı çıkmaktadır (Tuncer, 2021, 15). Bu anlamda, feminist harekete damgasını vuran özel olanın politik olduğu savunusu ile feminist coğrafyanın çıkış noktasının benzerlik taşıdığını söylemek mümkündür. Nitekim kadınlara ait mekanların ve deneyimlerin dikkate alınmamasının temelinde, kadınlara ait meselelerin özel alanla ilişkilendirilmesi yer almaktadır. Feminist coğrafyacılar bu durumu eleştirmekte ve kadınların farklılaşan mekân deneyimlerinin coğrafi bilgi üretimine dahil edilmesinin yanı sıra, kadınların mekânsal ilişkilerinin erkeklere göre dezavantajlı ve eşitsiz olduğuna dikkat çekmektedir (Tuncer, 2021: 16). Bu yaklaşımın ortaya çıkardığı zemin, kadınların mekanla kurdukları ilişkiyi ve mekânsal bağlamda kadın olarak deneyimledikleri eşitsizlikleri görünür kılmak adına kurucu bir role sahiptir.

Toplumsal cinsiyet ve mekânın kesişimselliğinde ataerkil yapı, mekânı erkek ve kadın mekânları olarak bölmekte ve bu bölünme üzerinden farklı mekânlara farklı pratikler atfederek onları ayrımlaştırmaktadır (akt. Kılıçkıran, 2010: 44). Bu mekânsal farklılaşma kendisini özel alan ve kamusal alan dikotomisinde göstermektedir. Özellikle ikinci dalga feminist hareket cinsiyete yönelik biyolojik indirgemeciliğe karşı çıkarak cinsiyetlerin toplumsal olarak inşa edildiğini savunmuş ve cinsiyete dayalı toplumsal iş bölümünün geleneksel rolleri pekiştirmesiyle kamusal alanın erkekle, özel alanın ise kadınla özdeşleştirilmesini eleştirerek, özel alandaki eşitsizliklerin ve adaletsizliklerin de politik bir mesele

olarak kabul edilmeleri gerektiğinin altını çizmiştir. Dolayısıyla kamusal alan ve özel alanın keskin bir şekilde ayrılması, cinsiyetçi bir ayrımın varlığına işaret etmektedir. Özel alan kapsamında, Pat Mainardi'in (1970: 506), insan uğraşları piramidinin en alt basamağı olarak nitelendirdiği ev işleri ile çocuk, hasta, yaşlı bakımı gibi etkinlikler, hane içinde kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Kamusal alan ise hane içi ilişkilerden bağımsız şekilde ele alınmakta ve ekonominin, siyasetin, toplumsallığın alanı olarak kadınların dışlandığı bir erkek-kardeşlik çerçevesinde yapılandırılmaktadır.

Öte yandan bu karşıtlıktaki söz konusu alanlar, sadece bir eğretileme ya da soyutlamadan ziyade kentsel mekânda somut olarak karşılıklarını bulmaktadır (Alkan: 2000, 79). Bu bağlamda feminist teori, kentin ve kentsel süreçlerin toplumsal cinsiyet pratikleriyle iç içe olduğu önermesinden yola çıkarak, kente dair çalışmaları eleştirel bir bakış açısıyla ele almıştır. Kamusal alan ve özel alan ayrımının kentsel bağlamda ele alınması, kadınların kentteki deneyimlerini ve mekânsal sınırlılıklarını açıklamaya olanak sağlamaktadır. Kente yönelik feminist argümanlar, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler sebebiyle kadınların ve erkeklerin kenti farklı şekillerde deneyimlediğini savunmakta ve mevcut ayrımcılıkların önlenmesiyle kadınları kent içerisinde görünür kılmayı hedeflemektedir. Buna göre gündelik yaşam içerisinde kadınların özel alanla sınırlandırılması, başka bir deyişle evle özdeşleştirilmesi, kent ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkinin yansıması olarak değerlendirilmektedir. Kenti planlayanlar, çoğunlukla erkek merkezli bir bakış açısıyla kenti tasarlarken, "kadının yeri evidir" kurgusunu norm olarak almaktadır ve kentler kadınları dışlayıcı bir formda biçimlenmektedir (Healey, 2003:518). Gündelik hayat içerisinde farklılıkları homojenleştirmeyi amaçlayan kent planlamalarını eleştiren feminist teori, kente katılımı teşvik eden, toplumsal adaleti sağlayan, homojenleştirme yerine farklılıkların karşılaşmasına imkân veren ve toplumsal cinsiyete duyarlı kent planlamalarının yapılmasını savunmuştur (Bridge ve Watson: 2003, 507). Bu çerçevede feminist teori, kadınların kent hakkı kavramını gündeme getirmiştir. Daha önce bahsedildiği üzere, Lefebvre'nin kent hakkı kavramı, bir taraftan kent mekanlarını kullanma hakkına işaret ederken, diğer taraftan kent mekanlarının yeniden üretilmesine yönelik kararlara katılımı içermektedir (Fenster: 2009: 219) Nitekim kentsel politikalarda olduğu gibi kent hakkı kavramında da toplumsal cinsiyet faktörü görmezden gelinmektedir. Kadınların kentsel mekanlara katılımları mekâna ve zamana yönelik kısıtlamalar içerdiğinden, kenti bütünüyle kullanma ve kente dair kararlara katılım hakkından söz edilememektedir. Feminist teorinin kente yaklaşımı doğrultusunda, kadınların kent hakkının tanımlanması ve bütün politika uygulamalarında dikkate alınması kritik bir önem taşımaktadır. Bunun için öncelikle kent hakkının kamusal alanlarla birlikte özel alanlarda da geçerli olduğu, bu hakka erişimin bir hukuk probleminin ötesinde toplumsal bir mesele olduğu kabul edilmelidir (Sadri, 2011: 51). Nitekim özel alan – kamusal alan karşıtlığının kökenine ilişkin tartışmalar,

toplumsal cinsiyet ve kentin birlikte kuramsallaştırılmasında temel bir moment olarak nitelendirilmiştir (B. Cooper: 1997, 196).

Feminist coğrafyacı Michelle Rosaldo, özel alan ve kamusal alan arasındaki karşıtlığın insan yaşamının psikolojik, kültürel, sosyal ve ekonomik yönlerinde kadın ve erkeğin yerini belirlemek için gerekli yapısal çerçeveyi oluşturduğunu savunmakta ve bu karşıtlığa dayalı mekânsal farklılaşmanın, toplumsal yaşamın evrensel bir gerçeği olan cinsiyet asimetrisinde kadınların ikincil konumda yer almalarının temelinde yatan başlıca neden olduğunu vurgulamaktadır **(**Rosaldo, 1974: 22-23). Özel alanın sınırları içerisinde ev ve aileye dair eylemlerle tanımlanan kadınlar, kamusal alandaki eylemlerle bu sınırların dışında hareket eden erkeklere nazaran daha az önemsenen ve ezilen cinsi oluşturmaktadır. Bu durum, David Harvey'in iktidar ile yer arasındaki ilişkiselliğe dair argümanıyla paralellik göstermektedir. Harvey'e göre sosyo-mekânsal yapı içerisinde bireyin hangi konumda yer aldığı onun için belirli rollerin, toplumsal düzen içerisinde iktidara erişim gücünün belirlenmesiyle ilgilidir (Harvey, 1990: 419). Bu bağlamda kadınların özel alandaki ikincil konumları, kendilerine atfedilen toplumsal cinsiyet rolleri ve iktidara erişim gücünden yoksun bırakılmaları ile açıklanabilmektedir. Bununla birlikte Daphne Spain de, erkeklerin statüsünün neredeyse evrensel olarak kadınlarınkinden neden daha yüksek olduğu açıklarken, mekânsal perspektiften yararlanmaktadır: Mekânsal farklılaşmanın kadınların toplumsal olarak değerli bilgiye erişimini azaltarak cinsiyet tabakalaşmasına katkıda bulunduğunu ve böylelikle doğal olarak kabul edilen hâkim statü ayrımlarını yeniden ürettiğini ifade etmektedir (Spain, 1993: 137). Dolayısıyla mekânsal ayrım ile cinsiyet tabakalaşmasına hâkim olan ataerkil yapı, karşılıklı olarak birbirlerini yeniden üretmektedir. Bu bağlamda kamusal ve özel alan ayrımı hem kadınların ikincil konumlarının açıklaması hem de bu konumu inşa eden bir ideoloji olarak ikili bir rol oynamaktadır (Davidoff, 2002: 190). Başka bir deyişle mekânın kamusal ve özel alanlara ayrılması hem bir sebep hem de bir sonuç işlevi görmektedir. Bu durum, cinsiyetlendirlmiş mekân kavramının incelenmesini zorunlu kılmaktadır.

2. Cinsiyetlendirilmiş Mekân Temsili: Kent ve Ev

Kadınlar için toplumsal cinsiyet ve mekân ilişkileri doğrultusunda karşılıklı üretim süreçlerinin ortaya çıkardığı eşitsiz sonuçların en belirgin görüldüğü yerin kent olduğunu söylemek mümkündür (Tuncer, 2021: 18). Nitekim kent, içerisinde toplumsal cinsiyet ilişkilerinin tecrübe edildiği önemli bir toplumsal yapı olarak göze çarpmaktadır. Feminist coğrafyacı Jane Darke'nin isabetli bir biçimde ifade ettiği gibi: "Her yerleşim onu inşa eden toplumdaki toplumsal ilişkilerin mekâna yazılmasıdır. Şehirlerimiz ataerkilliğin taşa, tuğlaya, cama ve betona yazılmış halidir (Darke, 1996: 88)." Bu bağlamda kadınların kentle ilişkisi, ataerkil bir yapı üzerinden kurulan bir "ama" ilişkisine dayanmaktadır. Kadınların evlerinden

dışarı, sokağa çıkabilmelerinin önünde bir engel yoktur ama belirli saatlerden (akşam, gece) sonra çıkamazlar. Kentte istedikleri yere gidebilirler ama giydiklerine, hal ve hareketlerine dikkat etmek zorundadırlar. Kadınlar kent içerisinde sosyalleşebilirler ama karşı cinsle iletişime geçmemeleri gerekir. Kadınlar evden dışarı ancak bir amaç (alışveriş, iş, okul vb.) için çıkabilirler ama sadece hava almaya, alıp başını yürümeye, kentin sokaklarını keşfetmeye çıkamazlar; zira çıkarlarsa eril zihniyetin mantığıyla başlarına gelecekleri kabul etmiş sayılırlar (Yanıkkaya, 2011).

Kadın ve kent arasındaki karşılıklı ilişki göz önüne alındığında, kentin kavramsallaştırılmasına yönelik temel bir ayrım dikkat çekmektedir. Buna göre kent, kadınlar için paradoksal olarak hem baskının ve güvensizliğin hem de özgürlüğün mekânı olarak nitelendirilmektedir. Kadınlara siyasal ve ekonomik açıdan özgürlük vadeden kent mekânı aynı zamanda toplumsal ve kültürel olarak kadınların sürekli baskı altında ve tedirgin hissetmelerine neden olmaktadır. Örneğin Uluslararası Af Örgütü'nün Türkiye şubesinin web sitesi üzerinden başlattığı imza kampanyasında kentin tedirgin edici yönü gözlemlenebilir: "Kadına Karşı Şiddete Son" isimli imza kampanyası çerçevesinde yöneltilen "Kadına karşı şiddetin sona erdiği bir dünyada ilk yapacağım şey nedir?" sorusuna kadınlar, "Korkusuzca sokağa çıkabileceğim." ve "Gece tek başıma şehrimi keşfedeceğim." şeklinde cevaplar vermiştir (akt. Çur, 2005: 125). Bu durum, kadınların kente yönelik güvenlik endişelerini gözler önüne sermektedir. Fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalma korkusu, kadınları kent içerisinde mekânsal ve zamansal olarak kısıtlamaktadır. Sara Ahmed, korkunun tesir politikasını şu şekilde açıklamaktadır: "Korkarken, tüm dünya bedene baskı yapar; beden, korku nesnesinden kurtulmak için dünyadan geri çekilerek küçülür. Korku, bedenin küçülmesine neden olur; bedeni kaçışa hazırladığı için bedenin hareketliliğini net bir şekilde kısıtlar (Ahmed, 2019: 91)." Bu bağlamda kadınlar, korku nesnesi olan erkeklerden gelebilecek potansiyel tehditlere karşı evden dışarı çıkmamakta; çıkarlarsa eğer kıyafetleriyle, davranışlarıyla, eylemleriyle kent mekânında mümkün olduğunca az yer kaplamaya çalışmakta ve belli yerlere belli saatlerde gitmeyerek hareketlerini kısıtlamaktadır. Suça maruz kalma korkusu, kadınların zihninde bilişsel korku ve emniyet haritalarının yaratılmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte korku unsuru, toplumsal cinsiyet temelli bir sosyal denetim sağlayarak bir yandan kadınların evden dışarı çıkma motivasyonunu zayıflatırken bir yandan da kadınların en fazla fiziksel ve cinsel şiddete maruz kaldıkları evlerin güvenli yerler olarak algılanmasına neden olmaktadır.

Öte yandan kadınlar için baskı, tehlike, korku gibi kavramlarla özdeşleştirilen kent mekanının aynı zamanda özgürlük potansiyelini de içinde barındırdığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda kentin kalabalığının ve düzensizliğinin getirdiği anonimlik durumu, kent yaşamının özgürleştirici tarafını oluşturmaktadır. Kırsal ya da banliyö yaşamlarına kıyasla kent yaşamında anonim olmak, daha az baskı ve denetim mekanizmasına maruz kalarak özgürlük hissinin

yaşanmasına fırsat vermektedir. Örneğin Elizabeth Wilson (1991), modern kentsel yaşamın bir parçası olan yersizlik hissinin, kadınları evin kısıtlayıcı ve rutin düzeninden kurtarıp özgürleştireceğini ifade etmektedir (akt. Kılıçkıran, 2010: 48). Fakat kadınlar için kentte tam bir anonimlik ve özgürlük hissi mümkün değildir; zira toplumsal cinsiyetleri onları her yerde eril bakışın nesnesi olarak işaretlemektedir. Öte yandan, kentin özgürleştirici yönüne dair diğer bir yaklaşım, kentin çelişkili ve değişken bir mekân olarak deneyimlenmesine ilişkindir. Buna göre mekânın toplumsal ilişkilerle karşılıklı etkileşimi, bir direniş potansiyeline işaret etmektedir. Dolayısıyla kadınlar için kısıtlayıcı olsa da kentsel mekân, çelişkili özelliğinden kaynaklı olarak kadınların çeşitli stratejileriyle dönüşerek özgürlük imkanına zemin hazırlamaktadır.

Kadınların kentsel kamusal mekânlarla ilişkisinin analizlerinde sorunlu bir perspektifin hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Genel olarak yapılan araştırmalarda kadınların belirli bir kamusal mekânı nasıl kullandıkları, mekân içerisinde hangi faaliyetlerde bulundukları dikkate alınmaktadır. Halbuki kadınların kamusal mekân deneyimleri evin kapısında başlamaktadır. Mekân analizlerinin temel problemi, evin kapısı önüne gelindiğinde durması, içeride olup bitenleri dikkate almaması ve içeri-dışarı/özel-kamusal diyalektiği üzerine hiçbir şey söylememesidir (Alkan,2009: 17). Bu sorunun aşılabilmesi için kadınların kamusal mekân deneyimlerini, sadece mekân kullanımı açısından değil, evden dışarıya çıkışlarını kapsayacak şekilde geniş bir bağlama oturtulması gerekmektedir. Böyle bir yaklaşım, kadınların özel alanda karşılaştıkları ataerkil ve kısıtlayıcı pratikler ile kamusal mekân deneyiminin ayrılmaz bir şekilde iç içe geçtiğini göstermektedir (Tuncer, 2015:55). Dolayısıyla kadınların kamusal mekân deneyimlerinin anlaşılması için özel alana/ev mekânına bakmak gerekmektedir.

Özel alanın cinsiyetlendirilmiş mekânı olan ev, barınmanın mekânsal karşılığı olmanın ötesinde ataerkil geleneklerin ve kodların taşıyıcısı olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda kadınlık, ev üzerinden tanımlanmakta ve yeniden üretilmektedir (Bora, 2016: 21). Feminist tartışmalarda ev konusu, kamusal ve özel alan ayrımı ve kadınların özel alanda gerçekleştirdikleri ev ve bakım işlerini kapsayan karşılıksız/görünmeyen emek çerçevesinde ele alınmaktadır. Bununla birlikte kadınlığın ev mekânı üzerinden kurulmasına itiraz eden feminist tartışmalar, Sisifos işkencesini hatırlatan ev işlerinin[3] kadınların benlik kapasitelerini sınırlandırdığını ve bu nedenle kadınların ikincilleştirilmeden kurtulmak için evden dışarı çıkmaları gerektiğini savunmaktadır. Benzer şekilde Ann Oakley de, ev işinin bireyin kendini gerçekleştirme olasılığına doğrudan karşı olan bir görev olduğundan bahsetmektedir (Oakley, 1974: 222). Betty Friedan ise 1950'lerde Amerika'da

[3] Simone de Beauvoir, ev işlerinin döngüsel niteliğini vurgulamak adına, ev işlerini Sisifos'un işkencesine benzetmektedir (Beauvoir, 1989: 47).

banliyö evlerinde yaşayan kadınları merkeze aldığı çalışması The Feminine Mystique'de evin kadınları birey olarak değil eş ve anne olarak belirlediğini ve gün içerisinde yapılan sıradan ev işlerinin, kadınların kendi potansiyellerini keşfetmekte özgür bir birey olmalarını engellediğini ifade etmektedir (Friedan, 1963: 67-68). Dolayısıyla negatif anlamlarla yüklü ev, kadınların kendi başlarına bir birey olarak kimliklerini kurgulayabilmeleri adına terk etmeleri gereken bir mekân olarak kabul edilmiştir.

Öte yandan Üçüncü Dünyalı feministler evi, içerisinde barındırdığı direniş imkânı nedeniyle pozitif bir perspektiften değerlendirmiştir. Buna göre kadınlar için ev, içinde yaşadıkları toplumun baskılarına karşı korunabilecekleri ve direnebilecekleri bir alan olarak da ele alınabilmektedir. Örneğin Joanne Sharp, Amerika Birleşik Devletleri ve Britanya'da özel alanın içkinlikle ve kamusal alanın aşkınlıkla özdeşleştirilmesini Doğu Avrupa ile karşılaştırarak, bu durumun tersine çevrildiği örneklere dikkat çekmiş ve özellikle Soğuk Savaş döneminde bu ülkelerde evlerin özel alanının, devletin kamusal alanına karşı büyük bir direniş ve siyasi örgütlenme merkezi olduklarını vurgulamıştır (Sharp,1996: 101). Benzer şekilde bell hooks, evin eril tahakküm alanı olduğunu kabul etmekle birlikte aynı zamanda bir örgütlenme, politik dayanışma ve direniş alanı olduğunu ifade etmiştir. Hooks'a göre kamusal alan, Afrika kökenli Amerikalı kadınlar için hem ırkın hem de cinsiyetin kesişimsel güçsüzlüğüyle karşı karşıya kaldıkları bir alanken; özel alan/ev baskı ve aşağılanmaya karşı direnişin gerçekleştirileceği, kamusal dünyada yadsınan haysiyetin geri kazanılacağı bir yer olarak nitelendirilmiştir (hooks,1990: 42). Dolayısıyla evin bir direniş mekânı olması, kadınların maruz kaldıkları eril tahakküm nedeniyle sadece ezilen ve pasif özneler olarak görülmeleri yerine, içinde bulundukları durumu iyileştirmeye veya değiştirmeye yönelik çeşitli stratejiler geliştiren aktif özneler olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir. Pek çok feminist yazar (Sirman,1990; Wedel, 1998 ve 2001; White, 1999; Kandiyoti, 1988 ve 1996), kadınların özel alan içerisinde oluşturdukları çeşitli dayanışma ağları sayesinde güçlendiklerini, eril bir perspektiften bakıldığında kamusal olarak tanımlanamayacak çeşitli ilişkiler aracılığıyla kendi kamusallıklarını oluşturduklarını, maruz kaldıkları baskılara karşı çeşitli hayatta kalma stratejileri geliştirdiklerini savunmuştur (Acar-Savran,2002: 258). Bu kapsamda bir kadın kamusallığının yaratılmasına imkân vermesi ve böylelikle kadınların aktif bir özne niteliğiyle kendilerine bir alan açarak kentte mevcudiyetlerinin artması bakımından Hanımlar Lokali önem taşımaktadır.

3. Bir Kadın Kamusallığı Olarak Hanımlar Lokali

Toplumsal cinsiyet ilişkileri ve mekân arasındaki karşılıklı etkileşime ve bu etkileşimin kent mekânı üzerindeki izdüşümüne odaklanılması doğrultusunda Hanımlar Lokali önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda Hanımlar Lokali, belediyelerin kadınlara yönelik bir hizmeti olarak kadınların sosyalleşebildikleri,

kurslar ve eğitimler sayesinde yeni beceriler kazanabildikleri, egzersiz yapabildikleri bir kent mekânı olarak tanımlanabilmektedir. Söz konusu mekân, özellikle Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından Ankara'nın farklı semtlerindeki kadınlar için sunulan bir kentsel hizmet olarak 2000 yılından beri aktif şekilde faaliyet göstermektedir. 490 sayılı Belediye Meclis kararı ile 18 yaş üstü ev hanımı, çalışan ve öğrenci kadınların bedensel, ruhsal, sosyal, kültürel ve eğitsel bakımdan güçlendirilmesi amacıyla açılan lokaller, uzman destekli eğitim, seminer ve paneller düzenlenen merkezler olarak programlanmıştır (Ankara Büyükşehir Belediyesi Kadın ve Aile Şube Müdürlüğü Yıllık Raporu, 2020: 4). Lokaller aracılığıyla kentte ortak paylaşım alanlarının artırılması, kadınların spor yapmalarının sağlanması, kadınlar arasında sosyal iletişimin geliştirilmesi, çeşitli konulardaki panel ve seminerlerle kadınların farkındalık seviyesinin artırılması, hobi etkinlikleriyle kadınların ev dışında da sosyal bir hayata katılmaları amaçlanmaktadır.

Öte yandan kentsel bir mekân olarak Hanımlar Lokali'nin sadece "hanımlar"a mahsus olması, kendi kullanıcı kitlesine işaret etmektedir. Dolayısıyla burada kullanıcıların "kadınlar" değil "hanımlar" olduğu görülmektedir. Kadın kelimesi bireyselliği ifade ederken hanım kelimesi toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak anne ya da eşe atıfta bulunmakta, yani ailenin bir parçasına karşılık gelmektedir. Bu çerçevede yapılacak bir söylem analizi, ne söylendiğinden ziyade söylemin neyi inşa ettiğine odaklanmaktadır. Örneğin gündelik hayatta kadın yerine bayan tabirinin kullanılması, söylemsel olarak inşa edilenin farklı olması sebebiyle önem taşımaktadır. Bayan söylemi, kız/kadın ayrımını göz önünde bulundurarak kadın kimliğinde kadın cinselliğinin utanç duyulması ve saklanılması gereken bir durum olduğunu inşa ederken, kadın söylemi bu ayrımlara karşı çıkan ve bu inşaları dönüştürme potansiyeline sahip söylemsel bir pratik olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla lokallerin ismindeki hanım ibaresi, toplumsal cinsiyet hiyerarşisinde kadınların ikincil konumunu üreten ve ataerkil iktidar ilişkisindeki dezavantajlı durumunu pekiştiren gündelik bir söylem inşasına işaret etmektedir. Hanım söylemi ile paralel olarak lokaller, kadınların daha iyi bir ev hanımı olmalarına yönelik etkinlikleri kapsamaktadır. Nitekim lokallerdeki kurs ve eğitim programları ile kazanılan beceriler, ekonomik kazanca yönelik bir motivasyona dönüşmemektedir. Maddi getirisi olmayan bu sonsuz eğitim süreci, iyi bir ev hanımı olmanın gerekleriyle normalleştirilmektedir (Yılmaz, 2011: 47).

Bu noktada, Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından Hanımlar Lokali isminin Kadınlar Lokali olarak değiştirilmesi istisnai bir durum yaratmaktadır. Ankara Büyükşehir Belediyesi bünyesinde düzenlenen ve 5000 kadın ile yüz yüze yapılan "Hanım Lokallerinin Etkin Kullanım İhtiyaç Analizi" başlıklı anket çalışmasının sonucunda, 12.03.2020 tarihi itibariyle 13 ilçede yer alan 21

Hanımlar Lokali'nin ismi Kadınlar Lokali olarak değiştirilmiştir.[4] Söz konusu değişiklik, toplumsal cinsiyet rolleri gereği yalnızca aile içerisinde konumlandırılan kadınlar yerine söylemsel olarak daha kapsayıcı bir yaklaşımı benimsemektedir. Anket çalışmasında katılımcıların %64'ünün kadın lokalinden haberdar olduğu, %58'inin kadın lokalini deneyimlediği ve %52,9 oranında çok memnun oldukları tespit edilmiştir (Ankara Büyükşehir Belediyesi Kent Hizmetleri Kadın İhtiyaçları Anketi, 2022: 29). Bununla birlikte, 2022 yılına ait Kadın Lokalleri İstatistiklerine göre, lokallere üye olan kadınların yaş gruplarına bakıldığında %30 oranında 46-60 aralığındaki kadınların lokale daha çok üye olmayı tercih ettiği görülmektedir. Bu oranı %21,5 ile 36-45 yaş grubu, %20 ile 25-35 yaş grubu, %17 ile 18-24, %11,4 ile 60 yaş ve üzeri takip etmektedir. Aynı istatistikte çalışma durumlarına göre üye olan kadınlara bakıldığında, kadınların %49,4'ü çalışmayan, % 26,1'i çalışan, %10,7 emekli ve %13,8'i öğrenci olarak belirlenmiştir (Ankara Büyükşehir Belediyesi Kadın ve Aile Şube Müdürlüğü Yıllık Raporu, 2022: 30). İstatistiklere göre yaş ve istihdam açısından ev hanımı üyelerin çoğunlukta olduğu görülse de çalışan, öğrenci, yaşlı ve genç kadınların da lokalleri aktif şekilde kullandıkları görülmektedir. Bununla birlikte, lokallere dair isim değişikliğinin kadınların talebiyle gerçekleştirilmesi, kadınların kentle ilgili karar verme süreçlerine aktif şekilde dahil olduğuna ve kapsayıcılığın yanı sıra katılımcı bir perspektife işaret etmektedir.

Ankara'daki ilçelerin farklı demografik, sosyo-ekonomik, kültürel yapıları dikkate alındığında Kadınlar Lokali'nin çeşitli semtlerde açılması, kapsayıcı perspektifin diğer bir yansıması olarak kabul edilebilmektedir. Farklı özellikteki ilçeler, lokalleri aktif şekilde kullanan kadınların kentteki kamusal mekân deneyimlerinin ne şekilde farklılaştığını görebilmek açısından önem taşımaktadır. Bu çerçevede, lokallerinin bulunduğu 13 Ankara ilçesi[5], Yanındayız Derneği'nin 2020 yılında yayınlamış olduğu "İlçe Düzeyinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi" ve yine 2020 yılında İnsani Gelişme Vakfı'nın (İNGEV) yayınladığı "Yerelleşen İnsani Gelişme Endeksi" doğrultusunda analiz edilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine dair ülke düzeyinde endeksler, ülke içinde farklı coğrafi mekanlarda eşitsiz bir biçimde dağılan şiddet, eğitime erişim, siyasal katılım, istihdam düzeyi gibi toplumsal durumları genel hatlarıyla sergilemekte ve bu şekilde her toplumsal durumun yerelde nasıl olduğuna dair güvenilir bir veriye ulaşılamamaktadır. Dolayısıyla ilçe düzeyinde yapılan endeksler, toplumsal durumun yereldeki mevcut halini anlama ve bu hali Türkiye geneliyle kıyaslama imkânı sunduğu için önem taşımaktadır (Yanındayız Derneği, 2020: 8). Yanındayız Derneği İlçe Düzeyinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi de bu

[4] Ankara Büyükşehir Belediyesi, 390 No'lu Karar Özeti: https://www.ankara.bel.tr/meclis-kararlari?web=1. (Erişim Tarihi: 25.03.2022

[5] Altındağ, Ayaş, Çankaya, Çubuk, Elmadağ, Etimesgut, Gölbaşı, Kahramankazan, Kalecik, Keçiören, Mamak, Sincan, Yenimahalle.

motivasyonla oluşturulmuş ve ilçe düzeyinden başlayarak toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin görünür kılınması, yerel yönetimlerle toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik diyalog geliştirilmesi amaçlanmıştır. Endekste, Türkiye'de nüfusu 100.000 üzeri 234 ilçede toplumsal cinsiyet eşitliğini ölçmek için "politik katılım ve karar alma", "ekonomik hayat ve kaynaklara erişim", "eğitim", "sağlık ve spor" alt başlıklarında toplam 27 gösterge yer almaktadır. Endeks değerlerinde en düşük skor 0 ve en yüksek skor 1 olarak belirtilmiştir. Bu kapsamda lokallerin bulunduğu ilçeler, endekste şu şekilde sıralanmaktadır:[6]

Tablo 1. Yanındayız Derneği İlçe Düzeyinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi

İlçe	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Alt Endeksi
Çankaya	68,4
Yenimahalle	40,3
Keçiören	39,1
Mamak	34,0
Etimesgut	34,0
Sincan	26,7
Altındağ	20,9
Gölbaşı	12,1

İNGEV tarafından 2020 yılında yayınlanan Yerelleşen İnsani Gelişme İlçeler Endeksi, 30 büyükşehirde yer alan ve nüfusu 150 binden fazla 138 ilçeyi kapsamaktadır. Bu bağlamda veriler Yönetişim ve Saydamlık, Sosyal Kapsama, Ekonomik Durum, Eğitim, Sağlık, Sosyal Yaşam, Çevresel Performans, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile Ulaşım ve Erişilebilirlik olmak üzere 9 kategoride sınıflandırılmıştır (İNGEV, 2020: 17). Makale kapsamında yalnızca toplumsal cinsiyet eşitliği alt endeksi dikkate alınmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliği endeksinde en yüksek skor 84,5 en düşük skor 2,9 ve ortalama skor 29,8 olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda lokallerin bulunduğu ilçeler, endekste şu şekilde sıralanmaktadır:[7]

[6] Endekste lokallerin yer aldığı Ayaş, Çubuk, Elmadağ, Kalecik ve Kahramankazan ilçeleri, endeksin nüfusu 100.000 ve üzeri ilçeleri kapsaması sebebiyle değerlendirilmeye alınmamıştır.

[7] Endekste lokallerin yer aldığı Ayaş, Elmadağ ve Kalecik ilçeleri veri eksikliği sebebiyle kapsam dışı bırakılmıştır.

Tablo 2. İNGEV İlçeler-Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Alt Endeksi

İlçe	Ana Endeks (Skor)	Ana Endeks (Sıra)
Çankaya	0,735	5.
Yenimahalle	0,658	45.
Keçiören	0,653	48.
Mamak	0,642	57.
Etimesgut	0,639	63.
Sincan	0,611	120.
Altındağ	0,603	135.
Gölbaşı	0,594	153.

Her iki endekste Ankara'nın merkez ilçeleri olan ve lokallerin yer aldığı Çankaya, Yenimahalle, Keçiören, Altındağ, Etimesgut, Gölbaşı, Sincan ve Mamak ilçeleri incelenmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında ele alındığında, her iki endeks verilerinin tutarlı oldukları görülmektedir. İNGEV'de toplumsal cinsiyet eşitliği alt endeksi ortalama skorunun 29,8 olduğu dikkate alındığında Çankaya, Yenimahalle, Keçiören, Mamak ve Etimesgut ilçelerinin ortalamanın üstünde skora sahip oldukları görülmektedir. Aynı ilçeler, Yanındayız Derneği'nin endeksinde de Ankara ilçeleri arasında ilk dörtte yer almaktadır. Sincan, Altındağ, Gölbaşı ilçeleri ise her iki endekste ortalamanın altında ve alt sıralardadır. Dolayısıyla Kadın Lokalleri'nin bulunduğu farklı sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesine sahip ilçelerin toplumsal cinsiyet eşitliğine ne derece duyarlı oldukları endeks verileriyle desteklenirken, 2022 yılı verilerine göre toplam 21.391 kadının üye olduğu ilçelerdeki lokal ve üye sayılarının dağılımı şu şekilde tablolaştırılmaktadır (Ankara Büyükşehir Belediyesi Kadın ve Aile Şube Müdürlüğü Yıllık Raporu, 2022: 27):

Tablo 3. Ankara Kadınlar Lokali Üye Sayıları

İLÇE	KADINLAR LOKALİ	ÜYE SAYISI
Altındağ	Altındağ Kadınlar Lokali	194
Çankaya	Ahmetler Kadınlar Lokali	780
	Bahçelievler Kadınlar Lokali	1350
	Çankaya Kadınlar Lokali	1812
	Dikmen Kadınlar Lokali	1142
	Ümitköy Kadınlar Lokali	1270
Etimesgut	Elvankent Kadınlar Lokali	1216

Gölbaşı	Gölbaşı Kadınlar Lokali	141
Keçiören	Osmanlı Kadınlar Lokali	2408
	Kuşcağız Kadınlar Lokali	2539
Mamak	Şafaktepe Kadınlar Lokali	1129
Sincan	Sincan Kadınlar Lokali	2435
	Harikalar Diyarı Kadınlar Lokali	1213
Yenimahalle	Batıkent Kadınlar Lokali	510
	Demetevler Kadınlar Lokali	1072
	Şentepe Kadınlar Lokali	483

İlçelere göre lokallerin dağılımında en fazla üye 6.354 kişi ile Çankaya'da yer alırken, sonrasında sırayla 4.947 üye ile Keçiören, 3.648 üye ile Sincan, 2.065 üye ile Yenimahalle, 1.216 ile Etimesgut,1.129 üye ile Mamak, 194 üye ile Altındağ ve 141 üye ile Gölbaşı gelmektedir. Endekslerle uyumlu bir şekilde, toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetildiği Çankaya ilçesindeki 5 lokalde toplamda en fazla üye sayına sahip olması, Çankaya bölgesinde lokallere yönelik talebin yüksek olduğunu ve kadınların lokallere aktif katılım göstererek kentteki görünürlüklerini artırdıklarını söylemek mümkündür. Öte yandan endekslerde toplumsal cinsiyet eşitliği açısından en düşük skora sahip Gölbaşı ilçesinde sadece 1 adet lokal ve 141 üye olması, kadınların bu bölgede kentsel kamusal yaşama çok fazla dahil olmadıklarını ve lokalleri aktif olarak kullanmadıklarını göstermektedir. Ancak endekslerde Gölbaşı gibi düşük skora sahip Sincan ilçesinde 2 adet lokalde toplamda 3.648 üyenin olması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin dikkate alınmadığı bir ilçede kadınların kentte ve kamusal yaşamda var olma taleplerinin, lokallere yüksek katılım olarak yansıması şeklinde okunabilmektedir.

Öte yandan, isim değişikliği sonrasında lokallerdeki faaliyetlerin de yeniden düzenlendiği dikkat çekmektedir. Diğer kentlerdeki belediyelerde olduğu gibi, Hanımlar Lokali aktiviteleri ağırlıklı olarak örgü, takı tasarımı, ahşap boyama, resim, pasta yapımı, Kur'an-ı Kerim ve tefsir gibi kurslardan oluşmaktadır. Fakat Ankara örneğindeki Kadınlar Lokali akademik kurslar[8], spor

[8] Akademik Kurslar: İngilizce, Diksiyon, Bilgisayar, Osmanlıca, Okuma-Yazma Kursu, İşaret Dili, Kur'an-ı Kerim, Sağlıklı Beslenme ve İlk yardım.

ve sanat faaliyetlerinin[9] yanı sıra bilinçlendirme seminerleri, kent gezileri, sağlık taramaları gibi faaliyetler ile sadece ev hanımlarının değil yaş, eğitim, çalışma durumu ve benzeri farklılıklar gözetilerek kentte yaşayan bütün kadınların faydalanmasını amaçlamaktadır (Ankara Büyükşehir Belediyesi Kadın ve Aile Şube Müdürlüğü Yıllık Raporu, 2022: 28). Lokallerdeki kurs ve eğitimlerin önceli dönemlere göre farklılık göstermesi, Maxine Molyneux'un pratik ve stratejik cinsiyet gereksinimleri kavramlarıyla paralellik göstermektedir. Pratik cinsiyet gereksinimleri, kadınların toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak mevcut konumlarının iyileştirilmesine yönelik acil çözümleri kapsarken; stratejik cinsiyet gereksinimleri bu rolleri tamamen ortadan kaldırarak kadınların özne olarak güçlenmelerini amaçlamaktadır (Molyneux, 1985: 22). Kadınların pratik gereksinimlerinin farkına vararak bunları stratejik gereksinimlere dönüştürmeleri gerekmektedir (Wedel, 2001: 44). Dolayısıyla Ankara örneğinde hem lokallerin isminin değişmesi hem de yeni kurs ve eğitimler zaman içerisinde stratejik bir gereksinime dönüşme imkanına kapı açmaktadır. Yanı sıra, lokallerdeki kurslar ve eğitimler boş zaman etkinlikleri olarak düzenlendikleri için maddi bir getiri amacı taşımamaktadır. Fakat aynı kurslar Ankara Büyükşehir Belediyesi Meslek Edindirme Kursları (BELMEK) bünyesinde de verilmekte, lokallerden farklı olarak kadınların istihdam edilmesine ve kazandıkları becerilerin maddi bir kazanca dönüşmesine katkı sunmaktadır.

Sonuç

Literatürdeki toplumsal cinsiyet ve kent ilişkisini inceleyen çalışmaların çoğu, kadınların gündelik yaşam pratikleri içerisinde kente katılımlarını alışveriş merkezleri, pazarlar, hamamlar, güzellik salonları gibi mekanlar üzerinden değerlendirmektedir (Akşit: 2008, 2009, 2010; Alkan: 2009, Arık: 2009, Yılmaz: 2009, Durakbaşa ve Cindoğlu: 2005, Odabaş: 2005, Mills: 2007; Berktay, 2009). Hanımlar Lokali örneği ise kadınların kente katılımlarının farklı bir yönü olarak alanda nadir çalışılan konulardan biridir. Nitekim Hanımlar Lokali örneğini benzersiz kılan şey, eril bir mekân olan kahvehaneler gibi, kadınların hiçbir saik olmaksızın sadece sosyalleşmek amacıyla da kullanabildikleri bir kentsel mekân olmasıdır. Bu bağlamda ataerkil normların hâkim olduğu ve toplumsal cinsiyet bakışımsız bir mekân kavrayışıyla tasarlanan kent coğrafyasından cinsiyetleri sebebiyle dışlanan kadınlar, belediyelerin hizmete sunduğu kamusal bir mekân olan Hanımlar Lokali'ne katılımları ile bir kadın kamusallığı yaratmakta ve kentte daha aktif şekilde yer almaktadır.

[9] Sanatsal Faaliyetler: Resim, Ahşap Boyama, Takı Tasarım, Rölyef, Geleneksel El Sanatları, Türk Halk Müziği, Türk Sanat Müziği, Pop Müziği Kursu.

Spor Faaliyetleri: Aerobik, Pilates, Fitness, Kültür Fizik, Yoga, Tenis, Halk Oyunları, Masa Tenisi, Zumba-Dans, Satranç, Yüzme Kursu.

Ankara örneğinde istisnai olarak Kadınlar Lokali şeklinde betimlenen bu mekanlar, kadınların kente ve kamusal yaşama katılımları açısından pozitif bir etki yaratmakta ve kadınların bir aradalığı, beraberinde dayanışma ve güçlenme zemininin oluşumuna katkı sağlamaktadır. Nitekim Aksu Bora, kadınlar için aslında varolmayan bir kamusal alan yerine geleneksel kadın kamusallıklarının önemine işaret etmekte ve bu kamusallıkların kadınları politik öznelere dönüştürme imkanına dikkat çekmektedir (Bora, 1997:92). Türkiye'de geleneksel bir kadın kamusallığı örneği olarak kabul günlerini ele alan Deniz Kandiyoti, kabul günlerinin bulunulan ortama göre farklı toplumsal işlevlere sahip olduğunu ve kabul günlerinin eğlence değerinin bu etkinliklerin toplumsal yan ürünlerini gizlediğini ifade etmektedir (Kandiyoti, 1997: 56). Bir boş zaman etkinliği olarak kabul günleri, sadece kadınların katılımıyla gerçekleşmesi ve sosyalleşme imkânı sağlaması bakımından lokallerle benzerlik göstermektedir.[10] Kabul günlerinin toplanma mekânı ev olmasına rağmen, bu durum kadınlar için farklı türden bir toplumsallaşma deneyimine/kadın kamusallığına işaret etmektedir. Nitekim Necla Akgökçe'nin de ifade ettiği gibi, birinin evi diğer kadın için dışarısı anlamına gelebilmektedir (Akgökçe,1998: 12-13). Dolayısıyla itaatkâr, uysal, pasif ve yaşam alanı kısıtlı kadın idealine karşı evden dışarı çıkabilen bir kadın için geleneksel ataerkil pazarlık normları geçerliliğini korusa da, lokaller aracılığıyla kendi öznelliğinin inşasında önemli değişimler yaratacağını söylemek mümkündür (Bora, 2016: 103-104). Nitekim, sadece kadınlardan oluşan bir kamusallığı, ataerkil sistemin bir parçası olarak görmek yerine, bu kamusallığın zamanla uğradığı değişimle kadınlara politik özne olma imkânı sağlayabileceği göz önüne alınmalıdır. Bu bağlamda bir kent mekânı olan Kadınlar Lokali, toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı söylemsel bir değişikliğin yanı sıra farklı kurs ve eğitimlerle yeni bir lokal vizyonu geliştirmektedir. Öte yandan, söz konusu faaliyetler hala pratik cinsiyet gereksinimlerini yansıtsa da bunların zaman içerisinde stratejik cinsiyet gereksinimlerine dönüşebilmesi için gerekli bir zemin olduğu unutulmamalıdır.

Kaynakça

Acar Savran, Gülnur (2002) "Özel/Kamusal, Yerel/Evrensel: İkilikleri Aşan Bir Feminizme Doğru", Praksis Dergisi, Sayı: 8.

Ahmed, Sara (2019) Duyguların Kültürel Politikası, çev. Sultan Komut, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Akgökçe, Necla (1998) "Oryantalizmin Feministçesi", Pazartesi Dergisi, Sayı: 35.

[10] Türkiye'de kadınların boş zaman etkinliklerinin toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle sınırlandırılması, kadınların kabul günleri aracılığıyla ev merkezli sosyalleşmelerini sağlamaktadır. Dünyanın başka bir yerinde buna karşılık gelen bir boş zaman etkinliği mevcut değildir. Öte yandan 2007-2013 yılları arasında yetişkinlerin eğitimi ve yaşam boyu öğrenmeyi teşvik eden Avrupa Birliği Grundtvig Projeleri, kabul günü geleneğinden ilham almıştır.

Akşit, Elif Ekin (2008) "Women, the Modern State and Religious Space in Turkey," Mediations in Cultural Spaces: Structure, Sign, Body, der. J. Wall, Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.

Akşit, Elif Ekin (2009) "Kadınların Hamamı ve Dönüşümü", içinde der. Ayten Alkan, *Cins Cins Mekân*, İstanbul: Varlık Yayınları.

Akşit, Elif Ekin (2010) "Kadınların Mekânsal Davranışlarının Siyasal Niteliği," içinde der. Hülya Durudoğan vd, *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları: Eşitsizlikler, Mücadeleler, Kazanımlar,* İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Alkan, Ayten (2000) "Özel Alan - Kamusal Alan" Ayrımının Feminist Eleştirisi Çerçevesinde Kentsel Mekân, Kültür ve İletişim Dergisi, 3(1), s 71-95.

Alkan, Ayten (2009) "Giriş, Cinsiyet Dinamiklerinin Peşinden", içinde der. Ayten Alkan, Cins Cins Mekân, İstanbul: Varlık Yayınları.

Ankara Büyükşehir Belediyesi Kadın Lokalleri Yıllık Raporu (2020): https://ankara.bel.tr/files/2316/1226/3791/KADINLAR_LOKALLERI_YILLIK_RAPOR-donusturuldu.pdf. Erişim tarihi: 10.07.2023.

Ankara Büyükşehir Belediyesi Kadın ve Aile Şube Müdürlüğü Yıllık Raporu (2022): https://www.ankara.bel.tr/files/2022/12/29/5327b8998f7f816e7b967db167a061f5.pdf. Erişim tarihi: 10.07.2023.

Ankara Büyükşehir Belediyesi Kent Hizmetleri Kadın İhtiyaçları Anketi (2022): https://www.ankara.bel.tr/files/2022/10/05/36337155bc4a45fbdc205e7d7fccf5dd.pdf. Erişim tarihi: 10.07.2023.

Arık, Hülya (2009) "Kahvehanede Erkek Olmak: Kamusal Alanda Erkek Egemenliğinin Antropolojisi", içinde der. Ayten Alkan, *Cins Cins Mekân*, İstanbul: Varlık Yayınları.

Beauvoir, Simone de (1989) The Second Sex, New York: Vintage.

Berktay, Fatma (2009) "İstanbul: Kent, Özgürlük ve Kadın," Toplumsal Tarih Dergisi, Sayı:183.

Bora, Aksu (1997) "Kamusal Alan/Özel Alan: Mahrumiyet-Özgürleşme İkileminin Ötesi", Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı:75, İstanbul: Birikim Yayıncılık.

Bora, Aksu (2016) Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bridge, Gary & Watson, Sophie (2003) "City Interventions", der. Gary Bridge & Sophie Watson, *A Companion to the City*, Malden: Blackwell Publishing.

Cooper, Barbara M. (1997) Gender, Movement and History: Social and Spatial Transformations in 20th Century Maradi, Niger, Environment and Planning D: Society and Space, Volume: 15 Issue: 2, s. 195-221.

Çur, Arzu (2005) "Kadınlar: Taşranın Yurtsuzları", içinde der. Tanıl Bora, *Taşraya Bakmak*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Darke, Jane (1996) "The Man-Shaped City", in ed. Chris Booth, Jane Darke and Sue Yeandle, *Changing Places: Women's Lives in the City*, London: Sage.

Davidoff, Leonore (2002) Feminist Tarihyazımında Sınıf ve Cinsiyet, çev. Zerrin Ateşer ve Selda Somuncuoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları.

Durakbaşa, Ayşe ve Cindoğlu, Dilek (2005) "Tezgâh Üstü Karşılaşmalar: Toplumsal Cinsiyet ve Alışveriş Deneyimi", içinde der. Deniz Kandiyoti & Ayşe Saktanber, *Kültür Fragmanları: Türkiye'de Gündelik Hayat*, İstanbul: Metis Yayınları.

Fenster, Tovi (2009), "The Right to the Gendered City: Different Formations of Belonging in Everyday Life", Journal of Gender Studies, 14(3): s. 217-231.

Friedan, Betty (1963) The Feminine Mystique, Harmondsworth: Penguin Books.

Harvey, David (1990) "Between Space and Time: Reflections on the Geographical Imagination", Annals of the Association of American Geographers, No:80.

Healey, Patsy (2003), "Planning in Relational Space and Time: Responding to New Urban Realities", ed. Bridge, Gary & Watson, Sophie, *A Companion to the City*, Malden: Blackwell Publishing.

hooks, bell (1990) Yearning: Race, Gender and Cultural Politics, Boston: South End Press.

Kandiyoti, Deniz (1977) "Toplumsal Değişme ve Kadının Yeri", Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, No:4/5.

Kandiyoti, Deniz (1988) "Bargaining With Patriarchy", Gender and Society, Vol.2, No: 3.

Kandiyoti, Deniz (1996) "Çağdaş Feminist Çalışmalar ve Ortadoğu Araştırmaları", içinde der. Serpil Çakır, Necla Akgökçe, *Kadın Araştırmalarında Yöntem*, İstanbul: Sel Yayınları.

Keleş, Ruşen (1990) Kentleşme Politikaları, Ankara: İmge Yayınları.

Keskinok, Çağatay (1997) State and the (Re)Production of Urban Space, Ankara: METU.

Kılıçkıran, Didem (2010) "Gitmeli mi Kalmalı mı?: Feminizmde Ev Üzerine Çeşitlemeler", Dosya Dergisi, Sayı:19, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara.

Lefebvre, Henri (1968/1996) Le droit a la ville, Paris: Anthropos. English translation 'The Right to the City', Part II in Kofman, Eleonore & Lebas, Elizabeth (1996) Lefebvre: Writings on Cities, Oxford: Blackwell Publishing.

Lordoğdu, Ceren (2018) İstanbul'da Bekar Kadın Olmak, İstanbul: İletişim Yayınları.

Mainardi, Pat (1970) "The Politics of Housework", ed. Robin Morgan, *Sisterhood is Powerfull,* New York : Random House.

Massey, Doreen (1994) Space, Place and Gender, Cambridge: Polity Press.

Mills, Amy (2007) "Gender and Mahalle (Neighborhood) Space in İstanbul," Gender, Place and Culture, sayı: 14/3, s. 335-354.

Molyneux, Maxine (1985) "Mobilization without Emancipation? Women's Interests, the State, and Revolution in Nicaragu", Feminist Studies, 11 (2).

Oakley, Ann (1974) Housewife, London: Allen Lane.

Odabaş, Sevim (2005) "Modern Beden Kültüründe Güzellik Salonlarının Yeri: Ankara Örneği", Toplum ve Bilim, Sayı:104, s. 153-181.

Rosaldo, Michelle (1974) "Women, Culture and Society: A Theoretical Overview", in ed. Michelle Rosaldo and Louise Lamphere, *Women, Culture and Society,* Stanford: Stanford University Press.

Sadri, Hossein (2011) "Kadınların Kent Hakkı", TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni.

Sharp, Joanne (1996) "Gendering Nationhood: A Feminist Engagement with National Identity", in ed. Nancy Duncan, *Bodyspace: Destabilizing Geographies of Gender and Sexuality*, New York: Routledge.

Sirman, Nükhet (1990) "Köy Kadınının Aile ve Evlilikte Güçlenme Mücadelesi", içinde der. Şirin Tekeli, *Kadın Bakış Açısından 80'ler Türkiyesi'nde Kadın*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Spain, Daphne (1993) "Gendered Spaces and Women's Status", American Sociological Association, Vol. 11, No:2.

Şeker, M., Akduran, Ö., Saldanlı, A. ve Bektaş, H. (2020) İlçe Düzeyinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi, Türkiye 81 İl 234 İlçe, Yanındayız Derneği.

Şeker, M., Ozan, C. ve Yaman, B. (2021) Yerelleşen İnsani Gelişme Endeksi – Büyükşehirler ve İlçeler, İnsani Gelişme Vakfı (İNGEV), Enva Yayıncılık.

Tuncer, Selda (2012) "Beşerî Coğrafyaya Feminist İtirazlar," Fe Dergi 4, Sayı 1, s. 79-90.

Tuncer, Selda (2015) "Dışarı Çıkmak: Özelden Kamusala Feminist Bir Saha Hikayesi", Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, 2(2): 30-58.

Tuncer, Selda (2017) "Geçmişten Öğrenmek: 1950-80 Dönemi Ankara'sından Kadınların Kent Deneyimleri Bize Ne Anlatıyor", Toplumsal Cinsiyet ve Kent-Mekân Sempozyumu, 189– 205.

Tuncer, Selda (2021) "Kadınların Kent Hakkını Yeniden Düşünmek", Beyond İstanbul: Mekânda Adalet ve Toplumsal Cinsiyet, Sayı:10.

Urry, John (1999) Mekanları Tüketmek, çev. Rahmi Öğdül, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Wedel, Heidi (1998) "Oryantalizm' ve İnceltilmiş 'Milliyetçilik' Arasında Feminizm", Pazartesi Dergisi, Sayı: 37.

Wedel, Heidi (2001) Siyaset ve Cinsiyet, çev. Can Kurultay, İstanbul: Metis Yayınları.

White, Jenny (1999) Para ile Akraba, çev. Aksu Bora, İstanbul: İletişim Yayınları.

Wilson, Elizabeth (1991) The Sphinx in the City, London: Virago.

Yanıkkaya, Berrin (2011) "Şehirde Kaybol(AMA)mak ya da Kadın Olmak", Kent ve Mekân Ekseninde Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları Paneli, TMMOB Ankara Şubesi.

Yılmaz, Arzu (2009) "Benim Adım Bayram, Herkes Bu Tezgâha Hayran: Kadın-Kent İlişkisinde Sosyete Pazarı Durağı", içinde der. Ayten Alkan, *Cins Cins Mekân*, İstanbul: Varlık Yayınları.

Yılmaz, Fadime (2011) "Mahrem Değil Mahrumun Mekânı: Hanımlar Lokali", TMMOB Mimarlar Odası Bülten 87, Ankara.